

do nacionalističkih gibanja ali ipak, uslijed želje za ulaskom u Europsku uniju, prevladalo je načelo nemijenjanja granica silom. Utoliko te zemlje nisu veći problem za Uniju i očekuje se njihovo pridruživanje razvijenim europskim zemljama. Problem je mnogo veći u zemljama vanjskoga kruga, a svakako najveći na prostoru bivše SFRJ. Ratni sukobi doveli su do etničkoga čišćenja, pa se autor pita kako opet do suživota. Osim termina suživot, u optjecaju su još multikulturalizam, zajednički život, koegzistencija i slični. J. Županov opredjeljuje se za suživot jer, nasuprot *multikulturalizmu*, kovanica domaće provenijencije *suživot* ne označava neki politički artefakt, već fenomen koji je nastao *prirodnim* razvojem, a njegovo je razaranje plod političkih projekata. I dalje daje sociološku definiciju pojma: »Suživot se sociološki može odrediti kao splet solidarnističkih mreža primarnih (neslužbenih) društvenih odnosa među pripadnicima različitih etnija na mikrosocijalnoj razini. To nije neka integrirana mreža – ona više nalikuje arhipelagu mrežnih *otoka* i *džepova*«. Suživot je stoljećima prisutan u lokalnim zajednicama na prostoru zemalja koje su 1918. ušle u sastav Jugoslavije. I »nova« Jugoslavija je, pored krvavih ratnih sukoba, naslijedila mrežu primarnih socijalnih odnosa kao društveni supstrat zajednice. Iako znatnim dijelom narušena, mreža primarnih socijalnih odnosa na relaciji Hrvati – Srbi pokazala se vrlo otpornom. Do regeneracije primarnih socijalnih veza nakon ratnih sukoba dolazi i prije nego što se to očekivalo, a Županov smatra da će se u gradovima prije obnoviti međuetnička povezanost jer je tamo etnička segregacija manje vjerojatna. Procesi međuetničkog približavanja ovisit će znatnim dijelom i o makroprocesima u državama nastalima na prostoru bivše SFRJ i njihovoj međusobnoj suradnji. Za razumijevanje tih procesa važne su i spoznaje o naciji. Autor smatra da su nacije u stalnom procesu stvaranja. Nacija stoga neprekidno zahtijeva nova otkrića, rekonstrukcije i (re)interpretacije.

Svaka naredna generacija nasljeđuje tradiciju, mitove, simbole, kulturu, te tome uvijek i nešto dodaje. U zemljama bivše Jugoslavije nužno je prevrednovanje nacionalnih/nacionalističkih mitova i prakse, pogotovo posljednjeg desetljeća, i uključivanje tih nacija u moderne europske tokove, što se na institucionalnoj razini razumijeva kao ulazak u Europsku uniju.

Svaka nova knjiga akademika Županova proširuje naše spoznaje o hrvatskom društvu i njegovu okruženju. Još više, stil koji nadilazi uskostručni i strogoznanstveni pristup (a da ga nikada ne napušta) pridonosi da se takvo štivo čita sa zadovoljstvom i uživanjem. Odlika je znanstvenog pristupa J. Županova u majstorskoj analizi koja uspješno integrira makro-mezzo-mikro razine socijetalne zbilje, a iznošenjem slikovitih i prepoznatljivih situacija iz svakodnevnoga života pojačava čitkost i zanimljivost teksta. Stoga nam ne preostaje drugo nego preporučiti ovu knjigu svima koji žele proširiti fundus znanja o glavnim procesima koji obilježavaju razdoblje tranzicije kroz koje prolazi hrvatsko društvo i hrvatska država.

Dragutin Babić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Mark Rapley

Quality of Life Research – a Critical Introduction

London: Thousand Oaks; New Delhi:
SAGE Publications, 2003, 284 str.

Kvaliteta života koncept je koji se od šezdesetih godina prošlog stoljeća rabi u najrazličitijim primjenama u javnom životu i društvenim znanostima, premda sastavni elementi koncepta, odnosno karakteristike, osobine ili atributi koji određuju pojam kvalitete života postoje odavna. O njemu su raspravljali Sokrat i Aristotel, ali i mnogobrojne knjige zapadnjačke filozofije i literature,

no bez obzira na pristup pojmu, svaki je pokušaj određivanja uvijek želio rezultirati primjenjivošću na svakodnevni život, kako u prošlosti tako i danas.

Najustrajnji su pokušaji definicije, opisa i razumijevanja kvalitete života napravljeni u suvremenim društvenim znanostima. Jedan od istaknutijih istraživača na tom području, Mark Rapley, autor je koji se dugi niz godina bavi istraživanjem raznih aspekata pojma kvalitete života, o čemu je objavio mnoge radove, samostalno ili u koautorstvu. U knjizi *Quality of Life Research – Quantitative and Qualitative Approaches* Rapley na sustavan način daje pregled teorija i praktične primjene pojma *kvaliteta života* analizom radova najvažnijih autora koji su se bavili i još se bave tim pojmom.

Knjiga je podijeljena na dva dijela, *Teorija* i *Primjena*, unutar kojih se nalazi devet poglavlja u kojima autor pokušava kritički odgovoriti na postavljena temeljna pitanja: *Što je kvaliteta života?* i *Je li ju moguće i kako najbolje mjeriti?*

Uz naslove pojedinih poglavlja postavlja i pitanje na koje nastoji odgovoriti. Tako uz *Uvod* stoji i pitanje *Otkuda je došao pojam kvaliteta života?*

Rapley dokazuje kako su društvene znanosti utvrdile razlikovanje dviju razina pojma kvalitete života. Prva obuhvaća indekse društvenih znanosti kojima se pokazuje relativno blagostanje cijele populacije i koja se jedinstveno naziva *mjerama o stanju države*. Druga se bavi mjerljivim aspektima pojedinačnih subjektivnih iskustava koja se iskazuju *indeksima stanja pojedinca*.

Prema jednom od autora kojeg Rapley često navodi u knjizi, H. Noolu (2000), postoje dva temeljna konceptualna pristupa kvaliteti života. *Skandinavski model*, nazvan prema zemljama u kojima su djelovali najvažniji autori – tvorci modela, usmjerava pozornost na objektivne pokazatelje razine življenja ili kvalitete života društva u cjelini.

U *američkom modelu* istraživanje kvalitete života primarno se temelji na subjektivnim pokazateljima, pokazateljima izmjerenima na razini pojedinaca, među kojima su najvažniji oni upotrijebljeni za mjerenje osobnog zadovoljstva i sreće.

Trend zanimanja za širu skalu mjerenja stanja države javio se kao rezultat organiziranosti državnih socijalnih, ekonomskih i demografskih informacija koje su započele u zapadnim društvima u razdoblju prosvjetiteljstva, učvrstio se tijekom sedamnaestoga i osamnaestog stoljeća i snažno se razvio tijekom dvadesetog stoljeća. Istraživači vežu široku međunarodnu uporabu društvenih pokazatelja blagostanja uz društvenu i političku klimu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Noll (2000) tvrdi da, premda je to bilo razdoblje prosperiteta, ujedno je tada započelo preispitivanje je li ekonomski rast glavni cilj javne politike i primarni pokazatelj društvenog napretka. U posljednje vrijeme, s razvojem antiglobalizacijskog pokreta, to se pitanje iznova naglašava.

»Postupno, ideja kvalitete života kao konstrukta na razini pojedinca počinje jačati. (...) usporedno s idejama 'ne postoji nešto kao društvo, samo pojedinci i njihove obitelji', 'nastavak unapređenja kvalitete' i 'upravljanje prema kvaliteti' (Schalock, 1994: 25). (...) U takvom društvenom okruženju shvaćanje da je kvaliteta života vlasništvo pojedinca kao osobe, postaje 'ideja čije vrijeme dolazi' (Hatton, 1995: 25)« (str. 8).

No, rasprava o dobrom životu na individualnoj razini mjesto je znatne povijesne rasprave i neslaganja. Istraživači razlikuju više pristupa kvaliteti života u terminima različitih socijalnih pokazatelja. Mark Rapley vrlo temeljito raspravlja o svakome od njih, grupirajući ih u *kriterijske, opisne i pokazatelje životnog zadovoljstva i/ili sreće*.

U drugom poglavlju, pod naslovom *Kvalitetan život*, autor pokušava odgovoriti na pitanje: *Što u stvari znači kvaliteta života?*

»Premda se većina formalnih definicija u znanstvenoj literaturi društvenih znanosti slaže da je kvaliteta života višedimenzionalni konstrukt, još uvijek ne postoji slaganje oko broja i različitosti dimenzija pojma usprkos činjenici da je u nekim područjima, poput intelektualne nesposobnosti, konsenzus postignut« (str. 30).

Definicije uvijek pokušavaju biti sveobuhvatne, no kada se govori o pojmu kvalitete života, uvijek je bitno dokučiti *čija je to kvaliteta života*. Stav da je kvaliteta života uvijek mišljena kao lokalno i političko pitanje – češće nego univerzalni pojam i apolitično pitanje – može utjecati na povećanje kvalitete ljudskih života.

Na individualnoj razini definiranja pojma autori razlikuju dva šira pristupa: prvi, pokušaj određivanja generičke definicije kvalitete života primjenjive na ljude u cjelini, i drugi, pokušaj određene lokalno relevantne definicije konstrukta kvalitete života, kao primjerice specifična kvaliteta života vezana uz neku bolest. »Možda je najutjecajnije definiciju kvalitete života (na individualnoj razini, op. S. P.) ponudio Cummins (1997a: 6): 'Kvaliteta života je u isto vrijeme objektivna i subjektivna, pri čemu je svaka domena sastavljena od sedam područja: materijalnog blagostanja, zdravlja, produktivnosti, intimnosti, sigurnosti, blagostanja zajednice i emocionalnog blagostanja. Objektivne domene sadrže u sebi kulturološki relevantne mjere objektivnog blagostanja. Subjektivne domene sadrže zadovoljstvo mjerenom važnošću koju ima za svaku pojedinu individuu« (str. 54–55).

U trećem poglavlju, pod naslovom *Čija je to, u stvari, kvaliteta života?*, Rapley naglašava kako je pri definiciji pojma kvalitete života na konceptualnoj i filozofskoj razini važno odrediti »kut gledanja«.

Većina studija prihvaća kao gotovu činjenicu da je prvi zadatak, bilo na individualnoj bilo na društvenoj razini, definirati

konstrukt operativno. »Dobar primjer u kojoj mjeri se krivo prilazi pojmu kvalitete života dao je Deutscher (1973) u raspravi na koji način isti 'objektivni' pojmovi (i čak identične specifične brojčane vrijednosti) mogu opisati vrlo različita subjektivna iskustva. 'Standardi za iste stvari mogu se jako razlikovati od jedne do druge kulture, od jedne do druge države, od regije do regije i, činjenica je, da unutar bilo koje izabrane društvene grupe – klasa, starosnih skupina, spolova ili što već imate; (...) ono što je za jednoga toplo, za drugoga je hladno« (str. 64).

Rapley zaključuje kako su čak i naizgled objektivni rezultati u istraživanjima kvalitete života proizvod ne samo složena odnosa interakcija (između istraživača i sudionika), već također unaprijed napravljen skup vrijednosnih prosudbi o tome što se razumijeva pod pojmom kvalitete života, koja područja valja mjeriti i kojim načinom.

Naravno, ako je ideja rada stvoriti temeljnu teoriju, onda se ona neće graditi na kvaliteti života mjerenoj na iskustvima specifičnih populacija, primjerice migranata, oboljelih od određene bolesti, mladih ili starih i sl.

U četvrtom poglavlju, *Kvantitativni i kvalitativni pristupi*, autor analizira prednosti i nedostatke određenog pristupa pokušavajući odgovoriti na pitanje *Postoji li sintetski pristup?* (kojim bismo izbjegli zamke pojedinačnih pristupa) te sugerira radove koje bi valjalo proučiti kako bismo mogli razriješiti postavljenu dvojbu.

U drugom dijelu knjige, *Primjeni*, Rapley se bavi praksom istraživanja kvalitete života. Tako se propituje pojam kvalitete života kao kulturni objekt analiziranja kvalitete života u popularnoj kulturi, ali i uporabom koncepta na razini zajednice pri istraživanju životnih stilova i intelektualne nesposobnosti pojedinih članova. Dakle, probleme od općega, ali i strogo specifična,

značenja za pojedino društvo. Slijedi prikaz najvažnijih istraživanja kvalitete života vezanih uz zdravlje i socijalnu skrb određene populacije, unutar kojih se propituju problemi vezani uz kvalitetu života osoba s raznim oblicima smanjene sposobnosti ili umirućih, te kritički promišljaju načini mjerenja kvalitete života specifičnih populacija poput psihičkih bolesnika. U poglavlju koje slijedi Rapley se bavi istraživanjem kvalitete života kao psihološkog objekta. Nižu se kritičke rasprave o definicijama subjektivnog doživljaja blagostanja na normativnoj razini ili kao odraz stanja moždane funkcije, određuju afektivne i kognitivne sastavnice subjektivnog blagostanja, kritizira model homeostaze, analizira uloga pojedinih životnih uvjeta, događaja, osobnosti, motivacije i potreba.

Završno poglavlje naslovljeno je *Trebamo li 'odustati od kvalitete života kao bez-nadnog pojma'?* Rapley zaključuje da, bez obzira na brojnost radova o kvaliteti života, koji se u posljednjih dvadesetak godina multipliciraju, još nismo bliže odgovoru na pitanje o tome što je kvaliteta života. Jedni to objašnjavaju »ne toliko nerazvijenošću znanosti već uporabom neadekvatnih metoda za postizanje cilja« (Monk, 1991: 549, u Rapley, 549). S obzirom da cilj treba biti opće i pojedinačno dobro, nije toliko važno definirati pojam na teorijskoj razini, koliko je važno »ne odustati od njega pri poboljšanju uvjeta života i pružanju određenih usluga ili skrbi pojedincima i grupama ljudi koji će time doživjeti određeno iskustvo na određen način i na određenom mjestu« (str. 223). I kao što Rapley zaključuje, povodeći se za Luckassonom (1997), »kao vodič prema dobru, u stvaranju nečega što je uvijek moralni izbor, kvaliteta života može biti apsolutno adekvatna kao etički ili estetički koncept. (...) činjenica da raspravljamo o kvaliteti ljudskog života uključuje nas u prosudbu moralnih pitanja, ne samo suhoparno analiziranje navodnih bioloških mehaniza-

ma ili mogućih statističkih apstrakcija« (str. 225).

Pročitavši detaljno knjigu *Quality of Life Research*, zaključujemo da je pred nama izvrstan kompendij za istraživača koji se želi baviti bilo kojim aspektom i bilo kojom razinom istraživanja kvalitete života. Nudi podjednako kvalitetnu razinu teorijskih rasprava definicije i primjene pojma, kao i praktičnih primjera iz pojedinih istraživanja. Na samome kraju, u *Dodacima*, nalazi se i Upitnik Svjetske zdravstvene organizacije izrađen za istraživanje Programa mentalnog zdravlja, zatim *Izvori* u kojima su nabrojene najvažnije web stranice, časopisi, znanstvene i istraživačke jedinice, kao i najvažniji radovi s područja kvantitativnih i kvalitativnih metoda u istraživanjima kvalitete života, koji čitatelju trebaju poslužiti kao podloga za dodatno promišljanje o istraživanjima kvalitete života. Ovo zanimljivo i vrlo analitično napisano štivo pruža različita teorijska i praktična uporišta oko jednog složenog i na različite načine definiranoga koncepta.

Sonja Podgorelec

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Uršula Lipovec Čebron (ur.)

V zoni prebežništva: antropološke raziskave prebežnikov v Sloveniji

Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 2002, 232 str.

Zbornik koji je sakupio antropološka istraživanja izbjeglica u Sloveniji sastoji se od sedam poglavlja. Urednica se u uvodu kritički osvrće na antropološka istraživanja migracijske problematike s kojima se počelo tek sedamdesetih godina proučavanjem dinamike imigrantskih skupina. Nakon, kako kaže, prepričavanja imigracijskih politika Zapada, krajem osamdesetih godina, kroz